

## ACTA UNIVERSITATIS DEBRECENIENSIS DE LUDOVICO KOSSUTH NOMINATAE

Tomus VIII. Series marxistica—leninistica et pedagogica. 1962. (Series I.)

*Tankönyvkiadó, Budapest, 1962. 197 l.*

A fenti címet viselő egyetemi folyóirat jelentős pedagógiai tanulmányanyagot tartalmaz. JAUSZ BÉLA tanszékvezető professzor bevezető írásában a felsőoktatás egyik égető, sokat vitatott, de ma már egyre inkább nyugvóponttra jutott problémáját, a tudományos képzést taglalja szoros összefüggésben a pedagógiai metodológia feladataival. Ismeretes, hogy a kérdés a szerzőnek évtizedek óta egyik „szívügye”, s kutatási eredményei jelentősen hozzájárultak a probléma jelenlegi konszolidációjához. JAUSZ BÉLA a tudományos munka folyamatáról, módszereiről, feladatairól, a lelkiélet különböző „sikjaival” kapcsolatban szól. A tudományos képzésben az értelmi képességek kombinatív fejlesztése mellett jelentős szerepe van az érzelmi-esztétikai és akarati nevelésnek. JAUSZ BÉLA külön hangsúlyozza, hogy az „etikum kialakulása természetesen célja minden tervszerű nevelésnek”. Tudós jelöltjeinknek éppen ezért felkészülésüket a társadalom iránti teljes felelősség tudatában kell végezniök. A szerző nagyon helyesen mutat rá arra az eddig elhanyagolt nevelési összefüggésre, hogy felső fokon a tudományos képzés megnyugtató megoldása sohasem nélkülözheti az alsófokú és középfokú — bizonyos mérvű — alapvetéseket. JAUSZ BÉLA tanulmányának jelentős magva és értéke a probléma *nevelési feladatainak* felismerésében és hangsúlyában van. Jó ezt tudnunk, mert ez az út, melyen valóban elhivatott, a társadalom iránt felelős tudományos dolgozókat lehet nevelni; olyanokat, akik lelkesedéssel művelik studiumukat és soha nem lankadnak vagy csüggednek. Nincsenek kimerített kérdések — mondja a. Nobel-díjas tudós, RAMÓN Y CAJAL (Santiago) —, csak kimerült kutatók vannak . . .

A következő tanulmány a magyar reformkor jeles neveléstörténeti kutatójának, BAJKÓ MÁTYÁSNAK tollából jelenik meg (*Fejezetek a reformkori magyar köznevelés történetéből.*) BAJKÓ szinte az egész problematikát felöleli és beleágyazza a magyar történelmi, sőt az egyetemes fejlődésbe. Tanulmányának I. fejezete kiemeli a magyar köznevelés történe-

tének hanyatló szakaszából (nagyjából a II. Ratio Educationis és az azt követő két évtized időszaka) az anyanyelvi oktatás háttérbe szorítását, a természettudományos képzés visszaesését, a művelődési intézmények stagnálását. Ez utóbbival kapcsolatban megemlíti KERÉKES FERENC bátor, haladó szellemű javaslatait. Érinti azokat a előremutató kezdeményezéseket, amelyek az országgyűléseken ebben az időszakban a nemzeti művelődés önállósításáért, az anyanyelvért folytak. A II. fejezet a reformországgyűléseknek az önálló magyar tanügyért folytatott harcait vizsgálja. Ennek külön értékes része az, amely a felsőfokú intézetek ellenállásával, s többek között SCHEDIUS LAJOS és MEDNYÁNSZKY LAJOS reformgondolataival foglalkozik. A III. fejezet a kulturális és köznevelési törekvéseket a polgárosodás szempontjából vizsgálja. Szól a sajtó- és folyóiratirodalomról (részletesebben TAVASI LAJOSról és a Nevelési Emléklapokról), a társadalomtudományok virágzásáról, a neveléstudomány helyzetéről. Végül a befejező rész „a reformkori pedagógia néhány elvi kérdése” címen a nemzetvé válás és a köznevelés összefüggését és ezzel kapcsolatosan a nemzetiségi iskolázás problémáját veti szőnyegre.

BAJKÓ tanulmányának értéke: gazdag, a reformkor művelődési viszonyaira széles síkon eső problémálatás, szorgalmas anyaggyűjtés, értékes kritikai feldolgozás. Éppen ez a teljes problematika okozza a tanulmány fogytékosságait is. Miután „fejezetekről” van szó, nem térünk ki szerkezeti problémákra. (A III. fejezetből pl. sok minden előbbre való.) Vázlatosnak, nem eléggé differenciálnak érezzük a feldolgozás jelen fokán sem a német idealista filozófiáról szóló részt, s az itt felvázolt egyetemes történeti háttérrel; nem lehet a haladást — a hanyatlás időszakában sem — a szerző által említett két névre korlátozni; zavart okoz a III. fejezet bevezető sorában a „polgárosodás érdekeinek” felvetése —, hiszen egészében is a polgári átalakulásért folyó harcról van szó; több részletet szeretünk volna olvasni WESSELENYI MIKLÓS szerepéről, kinek tevő-

kenységére vonatkozóan rövidesen újabb levél-tári adalékok fognak napvilágot látni; lényege- sen markánsabban kellene kidomborítani, hogy az adott időszakban a HABSBERG abszolutiz- mus ellen és a polgári átalakulásért folyó haladó küzdelmeknek különösen fontos, egyes években szinte egyedüli hordozója: *a nemzeti kultúra*, továbbá hogy a kultúra terén megvívott harc a történelmi körülmények kedvező alakulása- kor hogyan nőtt át politikai harccá, majd sza- badságharccá stb. Ezek a szempontok a tanul- mány továbbfejlesztéséhez kívánunk segítséget nyújtani.

**BORBÉLY ANDRÁS** *A kisgyermek nevelésének néhány kérdése* címen szülők számára is hasznos és számos gyakorlati tanácsot és tapasztalatot tartalmazó tanulmányt írt. A szerző nem lép fel írásában a teljesség igényével, de így is felöleli ennek a viszonylag elhanyagolt nevelési területnek számos kérdését: a családi nevelés feladatait 6 éves korig, a családi nevelés hibáit; a kisgyermek lelki fejlődésének sajátos- ságait; kapcsolódásait a szülőkhöz, társaihoz, a környező világhoz; a jó nevelői légkör kialakulásának feltételét a családban; a gyermeki tevékenység, a játék formáit. A tanulmány második része felvázolja a kisgyermek nevelé- sének néhány módszerét (követelést, gyakor- lást, példaadást, jutalmazást, büntetést). Meg- döbrentőnek tartjuk BORBÉLY ANDRÁS vizs- gálatainak ama eredményét, mely szerint mindössze 10%-ra tehető azoknak a családok- nak a száma, amelyekben a gyerekek verés nélkül nőnek fel! Rendkívül sajnálatos tény ez a „gyermek századában”. BORBÉLY ANDRÁS hasznos pedagógiai tanácsai a 850-es példány- számban megjelenő „Acta”-ban bizony rejtve maradnak. Érdemes és hasznos lenne ezt a témát népszerű feldolgozásban nagyobb nyilvánosság elé is bocsátani! — Ebben gondolni lehetne a kisgyermekkor fejlődési szaka- szainak differenciáltabb ábrázolására; a tár- sadalom jelentős nevelő hatására és nagy fel- lősségére a kisgyermekkorral kapcsolatban is. Zavarónak érezzük BORBÉLYnak a gyermeki struktúra fejlődéséről szóló meghatározásában az „önkifejtés” és a „spontán mozgás” kife- jezést (124. l.), hiszen a fejlődés a belső és külső tényezők szüntelen kölcsönhatásának eredménye. A dresszúrát sem említenék, pedagógiai tartalma nagyon is pejorativ. Ehelyett inkább „mechanikus kapcsolatok” következetes megteremtéséről lehetne szólni.

Az „Acta” következő pedagógiai tanulmá- nya ÁDÁM PÉTER tollából jelent meg. Címe: *Agyakarat és elmélet egységének helyes megoldása mint a pedagógiai tevékenység kulcsproblémája*. A szerző alapvető filozófiai problémát feszeget történeti alapon is a pedagógia számára. Véle- ménye szerint a nevelésben, oktatásban mutat- kozó problémák, hiányosságok nagy többsége a gyakorlat és az elmélet egységének és köl- cönviszonyának valamilyen formájú felbom-

lásából vagy nagyobb arányú eltolódásából ered. Aszerint, hogy az elmélet és gyakorlat viszonyában az egyensúly hova billen, peda- gógiai formalizmusról, ill. praktícizmusról beszélhetünk. Ezek példázása során többek között érinti a reformpedagógia munkaiskola- elvét, J. DEWEY pragmatista filozófiáját, ill. pedagógiáját. A tanulmány az elmélet és gyakorlat valóságos, helyes egységének kialakít-ását csak megfelelő társadalmi feltételek alap- ján látja biztosítottak, s ilyenekkel csak a mi társadalmunk rendelkezik. ÁDÁM PÉTER fog- lalkozik az ismeretszerzés folyamatában jelen- leg mutatkozó fogyatékoságokkal az elmélet és a gyakorlat egysége szempontjából, s „szüksé- gesnek látja, hogy „a dialektikus vizsgálati módszert honosítsuk meg a pedagógiában álta- lában is”. Javasolja, hogy az elmélet és gy- akorlat egységének megteremtése érdekében folytassunk pedagógiai, pszichológiai kísér- leteket.

A pedagógia egyik alapproblémájának a fenti tanulmányban történt filozófiai-ismeret- elméleti megközelítése kétségtelenül, előre- mutató lépés. ÁDÁM PÉTER egyneménylik meg- állapításával (pl. a formális logika és a didak- tika kapcsolata; a módszerek értelmezése; egyáltalán a didaktikai specifikum szem- előtt tartása stb.) bizonyára és joggal vitába szállnak majd a didaktika és metodika szak- emberei, de a probléma felvetését így is helyes- nek és rendkívül aktuálisnak érezzük.

**DURKÓ MÁTYÁS** *A felnőttnevelés és népművelés tudományos kutatásának szükségessége és körvonalai* címen írt e tárgykörnek szinte valamennyi fontos kérdést felvető és elemző jelentős tanulmányt. A szerző a művelődés- politika magas szintjén szemléli a problemati- kát, s írásának jelentős értéke a feladatok sza- batos kijelölése.

A tanulmány első részében a fordulat éve utáni kulturális fejlődést vizsgálja statisztikai adatok tükrében és megállapítja fejlődésünk főbb törvényszerűségeit. A továbbiakban fel- veti a felnőttoktatás és népművelés területén a tudományos kutatás megszervezésének halaszthatatlan szükségességét. A felnőtt- oktatás és népművelés alapvető belső ellent- mondását — véleményünk szerint igen helye- sen — így fogalmazza meg: „Ez a népműve- lésre és felnőttoktatásra váró — egyre haté- konyabb nevelőmunkát követelő — nagy és egyre növekvő feladatok és az ezek ellátására való nem megfelelő kultúrpolitikai, szakmai, módszertani, pedagógiai stb. felkészültségünk közötti ellentmondás. Ennek feloldása további fejlődésünk biztosítéka.”

A tanulmány a továbbiakban meghatározza a felnőttnevelés és a népművelési folyamat tárgyát, s ebben a problémakörben nagyon helyesen nemzetközi kitekintést is nyújt. Majd azt vizsgálja, hogy a fenti két terület melyik tudomány hatáskörébe tartozik, milyen

tudományok peremén húzódik. A szerző mindkét területet a nevelés fogalma alá tartozónak vallja, s végül a nevelés-fogalom olyan bővült terjedelmű meghatározását nyújtja, mely a következő három fő jelenségekört foglalja magában: 1. A felnövekvő nemzedék társadalmi feladatokra előkészítő kötelező, ill. elsődleges tevékenységként végzett nevelését; 2. az ifjak és felnőttek munka utáni, önkéntesen vállalt intézményes nevelését; 3. önmagunk teljesen szabadon végzett önevelését.

Véleményünk szerint nem kerülhető el a fenti problematikában, hogy a fejlődést 1945-től, a felszabadulástól is nyomon kísérjük, s a fő tendenciákat ne csak a fordulat éve után tartjuk szem előtt. Az olyan tárgyköröket, mint a felnőttnevelés, vagy a vagyonos osztályos kiváltságainak megtörése, a népművelés funkciója a kultúrforradalom megvalósítása terén — a népi demokratikus fejlődés egész szakaszán végig kell kísérnünk. Senki helyettünk ezt el nem végzi! Fontos ezt az összefüggést látnunk azért is, mert a politikai hatalom kérdését eldöntő fordulat éve még nem jelentette a szocialista művelődésügy azonnali

érvényrejutását. Ennek megfelelően a demokratikus és a szocialista forradalom művelődési feladatainak megoldását nem lehet kronológiai pontossággal elhatárolni egymástól. Az átmenetek elmosódnak, a dimenziók áthatolnak egymásba. A bonyolult helyzet a népi demokratikus fejlődés sajátosságait tükrözi.

Valószínűen vita tárgyát képezheti, hogy a szocialista népművelés „sajátos” és „pótlólagos” feladatai közül melyikre esik ma már a nagyobb hangsúly. Nekünk az az érzésünk, hogy a felszabadulástól eltelt most már hovatovább 20 év — éppen a szocializmus alapjainak lerakásával — határozott pontot tett egy hosszú fejlődési szakasz végére, s a múlt árnyaitól végképp megszabadulva tekintetét magabiztosan a jövőre veti. Ez a társadalmi szituáció a népművelés számára is a „sajátos” feladatok hangsúlyát követeli, ill. ezek előtérbenyomulását eredményezi. — De ennek eldöntését bízunk a népművelés szakemberére.

Végül még egy megjegyzés: hiányoljuk, hogy a rezümék csak egy idegen nyelven jelentek meg.

SIMON GYULA

## KÖZÉPISKOLÁSAINK TÖRTÉNELMI DOLGOZATAI

Az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny történelem pályázatán díjat nyert és jutalomban részesített munkákat immár négy alkalommal bocsájtotta a szélesebb nyilvánosság elé a Művelődésügyi Minisztérium Középiskolai Főosztálya és a Tankönyvkiadó. (Helytörténeti dolgozatok. Bp. 1959. Az 1958. tanulmányi verseny díjnyertes dolgozatai.) Fialatok a Tanácsköztársaságról. Bp. 1960. Fialatok a felszabadulásról. Bp. 1961. Ipar- és tudománytörténeti tanulmányok Bp. 1962. A köteteket SZABOLCS OTTÓ szerkesztette.

A Művelődésügyi Minisztérium 1958-ban új módszerre tért át. Az addig kiírt tanulmányi versenyek a középiskolai tananyag színvonalas reprodukálását kívánták meg a résztvevőktől. Az 1958-ban bevezetett *pályázati forma* a memóriára építő, főként lexikális tudást igénylő verseny helyett a tanulók önálló munkájára és gondolkodási képességének fejlesztésére helyezte a súlyt. Az új módszerre való áttérés — annak ellenére, hogy különösen az első évben zavaró körülmények is felmerültek — már kezdetben igen jó eredményeket hozott, s a megjelent kötetek kétséget kizáróan bizonyítják, hogy alapvetően helyesnek bizonyult. A pályázati forma bevezetése lehetővé teszi, hogy évente többszáz diák ismerje meg a szakirodalomban való tájékozódás módszereit, a kutatás menetét, elsajátítsa a forráskritikai munka alapjait. Az ilyen jellegű munka hatékonyan segíti a tanulók világnézeti

nevelését, a gondolkodási készség fejlesztését, a történelmi szemlélet kialakítását. A köteteket szerkesztő SZABOLCS OTTÓVAL együtt megállapíthatjuk, hogy ez önmagában is igen jelentős eredmény.

A beküldött pályamunkák jelentős része — különösen a helytörténettel foglalkozóak — gazdag, eddig ismeretlen anyagot dolgozott fel. A szorgalmas szerzők olyan helyi történelmi tényeket kutattak fel, amelyek jelentős forrásértéket képviselnek s a jövő helytörténeti kutatás számára is értékes segítséget adnak.

Az új módszer bevezetésének sikerét bizonyítja a beküldött pályamunkák nagy száma is. Az 1957/58. tanévben kiírt két témára — A Mátyás-kori kultúra és Fejezetek a szülőföld történetéből — közel 600 pályamunka érkezett be kb. 15 000 gépelt oldal terjedelemben. Az 1958/59. tanévben is két témát tűzött a tanulók elé a Minisztérium, a Magyar Tanácsköztársaság helyi történetének feldolgozását és a magyar parasztság földért folytatott százéves harca helyi forrásainak feltárását, értékelését. A beérkezett több mint 200 pályamunka nagyobbik fele az első kérdés feldolgozására vállalkozott. 1959—60-ban egy falu, város, üzem, intézmény életének a felszabadulás óta eltelt fejlődését vagy a századeleji ifjúsági mozgalmak történetét írhatták meg a résztvevők. A pályázók háromnegyed része az első témát választotta. Az 1961/62. tanévre kitű-